

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Могилянська школа журналістики

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«Складнощі соціальної адаптації літніх людей на прикладі
індивідуальної історії сім'ї»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,

спеціальності 061 Журналістика

Петрів Неля Павлівна

Керівник: Кандидат культурології,

доцент кафедри журналістики Романюк В.С.

Рецензент: _____

Магістерська робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«____» _____ 2020 р.

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. КОНТЕКСТ.....	6
1.1. Вплив старіння людини на повсякденне життя.....	6
1.2. Репрезентація літніх людей в українських медіа.....	16
1.3. Огляд документальних фільмів.....	17
РОЗДІЛ II. РОБОТА НАД ФІЛЬМОМ.....	23
2.1. Підготовка.....	23
2.2. Робота над фільмом.....	24
2.3. Обмеження.....	22
РОЗДІЛ III. РЕЗУЛЬТАТИ.....	23
3.1. Детальний сценарій фільму.....	23
3.2. Покрокові зміни у монтажі.....	39
ВИСНОВКИ.....	42
Список використаних джерел.....	45
Додатки	

ВСТУП

Старіння є невід’ємною частиною життєвого циклу людини. Окрім фізичних змін, варто відмітити також і психологічні. З часом людям стає важче адаптовуватись до нових ситуацій, контролювати емоції та розуміти свої почуття. Важливим аспектом психологічної сторони старіння – є усвідомлення зменшення фізичних можливостей, що також вагомо впливає на психоемоційний стан людини.

У центрі нашого документального фільму — пара 78-літніх пенсіонерів, які через неможливість догляду за собою – переїжджають до своїх дітей. Вони змушені покинути домівку, в якій прожили понад 50 років. Через це фокусом ми обрали зміну повсякденного життя та, зокрема, адаптацію до нових умов.

Чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників зупинялися на темі самопізнання та ідентифікації літніх людей. Серед них Ричард Лазаурус та Ерік Еріксон, Ольга Краснова та Тетяна Марцинковська. Зокрема, вагомий внесок був зроблений українським дослідником В’ячеславом Кузьмичем.

У його роботі йдеться про те, що люди похилого віку вимагають більш чуйного, уважного ставлення, особливо з боку близьких. На думку автора, є кілька ключових моментів, що настають в процесі розвитку людини літнього віку. Серед них – пошук та кінцевий результат (віднаходження або ж ні) сенсу життя. Цей фактор залежить від суб’єктивної оцінки прожитого. Тако важливим моментом є ототожнення себе в минулому та в теперішньому свого та прийняття свого Я в даний момент [18].

У нашому документальному фільмі йдеться про історію адаптації моїх літніх дідуся та бабусі, яким через ускладнення фізичних можливостей прийшлося покинути домівку та проводити весь свій час в

одній кімнаті, у квартирі доньки. Загалом, ця робота описує їх життя протягом останнього року, психоемоційний стан, процес адаптації та примирення.

Об'єктом дослідження став особистий досвід адаптації літніх людей до переїзду, життя з сім'єю у місті.

Предметом дослідження є особливості адаптації літніх людей в Україні.

Метою дослідження – є створення проєкту – документального фільму «Птасю», який мав би розкривати в собі наступні задачі дослідження:

- Проаналізувати теоретичні знання про старіння;
- Підготувати сценарій документального фільму;
- Висвітлити індивідуальний досвід адаптації до наслідків старіння;
- Створити документальний фільм.

Основний метод використаний у роботі – включене спостереження.

Ми обрали саме цей метод, так як він допомагає природно висвітлити побут літніх людей, не втручаючись у їхні діалоги та не провокуючи їх у різних ситуаціях. Також у меншій мірі застосовувався метод глибинного інтерв'ю.

Актуальність дослідження полягає в безперервному процесі старіння людського населення та в недостатньому вивченні адаптації літніх людей до наслідків у вигляді фізичних обмежень.

Результати проєкту представлені у вигляді документального фільму

Структура й обсяг роботи: документальний фільм та супровідна записка.

Супровідна записка складається із трьох розділів та висновків.

У першому розділі розкривається контекст теми старіння та адаптації до зміни побутових умов у літніх людей. Тут аналізується література та дану тему та описуються документальні фільми «Ім'я моє тобі залишу», «Алехин», «Прощений день», які були переглянуті в процесі підготовки до дипломної роботи, зокрема ті, що безпосередньо вплинули на стиль документального фільму.

До уваги були взяті наукові напрацювання таких зарубіжних дослідників, як Біррен, Фолкман та Лазаурус, які, зокрема, зупинялись а питанні стресу та особливостей подолання стресу літніми людьми. Також були розглянути роботи вітчизняних дослідників таких, як Кузьмич, Краснова та Марцинковська. В межах підрозділу «Репрезентація в медіа» ми вирішили розглянути українські ЗМІ на предмет висвітлення побуту літніх людей.

В другому розділі йдеться про процес роботи над фільмом. Тут ми описуємо підготовку, процес зйомки та монтажу а також обмеження та складнощі, з якими прийшлося зіткнутися під час роботи над фільмом.

Третій розділ – результати. В даній частині пояснювальної записки ми детально описуємо сценарій фільму та покроково пояснюємо поступові зміни в монтажі.

У висновках ми підсумовуємо завершену роботу, замислюємось над результатами, можливими помилками та міркуємо, як можна було б покращити документальний фільм.

Також робота містить в собі список літератури та додаток з доступом до фільму.

РОЗДІЛ І. КОНТЕКСТ

1.1. Вплив старіння людини на повсякденне життя

Старіння важливо розглядати як із фізіологічної, так і психологічної точки зору. Під час вивчення цієї теми не варто ігнорувати жоден з аспектів, так як вони взаємно впливають одне на одного.

Старіння є прогресуючим неперервним процесом та обов'язковою властивістю живого організму. Саме так це явище описує геронтолог Б.Стрехлер у своїй праці «Загальна теорія смертності та старіння» [10]. Воно характеризується фізіологічними та психологічними змінами. З часом люди починають по-іншому дивитися на світ та змінюють свою поведінку.

Оскільки темою документального фільму ми обрали вплив старіння людини на повсякденне життя, варто розглянути літературу, яка описує це поле.

Старість – це підсумовування прожитого.

Американсько-німецький психолог Е. Еріксон у своїх дослідженнях вирізняє вісім стадій життєвого циклу, які пов'язані з формуванням ідентичності людини. Остання, восьма стадія (коли люди перетинають позначку у 60 років) завершує життєвий цикл розвитку людини. Ключовий параметр цієї стадії пролягає десь між цілісністю, з одного боку, і безнадійністю — з другого. Перше відчуття, відчуття цілісності, з'являється при умові отримання задоволення у тих, хто оглядається на минуле, прожите. Цілісність Е. Еріксон пояснює за допомогою таких

елементів, як «примирення зі своїм індивідуальним та неповторним життєвим циклом як з чимось таким, чому судилося відбутися» [23].

Друге, протилежне, почуття розпачу та безвихіддя, з'являється при відсутності цієї цілісності. Це відбувається тоді, коли людина усвідомлює, що жалкує за зробленим і прожитим, але уже не в змозі щось змінити. «Така людина відчуває розгубленість та відчай при міркуванні, як би могло скластися, не склалося її життя» [22].

Продовжуючи тему усвідомлення старіння та переходу в літній вік, варто також згадати дослідження О. В. Краснової. Тут описано те, що одним з механізмів життєвої активності літньої людини може стати зосередження на інтересах вузького соціального простору, наприклад, власної родини [17].

Після закінчення періоду життя, який присвячується роботі, люди часто присвячують себе сім'ї та дому. Приготування їжі, догляд за садом та виховання онуків — досить стандартний набір справ для «бабусі». Цікаво, що дослідниця вирішила розділити сприйняття світу літніми людьми за гендером. Вона стверджує, що жінки повністю віддаються своїй родині, вважаючи це своїм обов'язком, в той час, коли чоловіки продовжують виділяти час для особистих інтересів.

В той час дослідниця Т. Д. Марцинковская підкреслює, що на зміну колишнім внутрішнім психологічним процесам молодшої людини, таким, як інтеріоризація, ідентифікація з оточуючими і емоційне опосередкування, приходить така поведінка, як відхід у хворобу, привернення до себе уваги з метою отримання привілеїв і поблажливості [19].

Оточення літніх людей грає важливу роль на сприйняття старіння та адаптації до нових умов.

Важливим аспектом старіння є також оточення літніх людей. Коли настає цей період, тоді можна чітко відслідкувати те, як діти починають доглядати за своїми батьками, цим самим змінюючи традиційні ролі сім'ї.

Людям у літньому віці властиво відчувати та говорити про відчай та жаль щодо зроблених помилок чи нереалізованих мрій. Е. Еріксон наполягає на тому, що розрадити фінальну кризи зможе тільки поглиблена внутрішня робота, пошуки, а не примирення і пасивність в прийнятті неминучого кінця [23].

Розвиваючи ідеї Е. Еріксона, Балтес стверджував, що людині в період старіння необхідно вирішити ряд нових вікових завдань, щоб повністю склалося відчуття цілісності особистості. Для цього йому слід зробити наступне:

- перейти до нового розгляду себе, своєї унікальності через призму не тільки якоїсь однієї ролі (професіонала чи одного з батьків), але і інших (громадський працівник, захисник тварин і ін.);

- усвідомити факт погіршення здоров'я і старіння тіла, виробити необхідну «байдужість» і терпимість.

- подолати занепокоєння перспективою близької смерті, прийняти думки про смерть без страху, продовжити власну життєву лінію завдяки участі в справах молодого покоління. Тут старість трактується, як продовження колишнього стилю життя, де завершальний період життя залежить від усіх попередніх [1].

Визначення поняття «літня людина».

Варто зазначити і те, що пізня зрілість (літній вік) — це досить розмита межа, яка і досі по-різному визначається у країнах світу.

За класифікацією ВОЗ, літній вік у чоловік починається з 61 року життя, у жінок — з 56. Період після 75 років називають старістю.

Автори теорії поколінь називають генерацію, яка народилась від 1923 до 1942 року — Мовчазним поколінням [6]. Це люди, світогляд яких формувався у післявоєнний та післяреволюційний період. Саме про пару таких людей і йтиметься у нашому фільмі.

Отже, якщо говорити про зміни у повсякденному житті людини літнього віку, тоді важливим аспектом тут виступатиме спілкування. Представники медіа, працівники сфери обслуговування та сім'я стикаються з розбіжностями у думках та судженнях. Хенг та Язданіфард говорять про те, що саме розрив поколінь є вирішальним фактором у цій ситуації. Різні ситуації, культури та досвід створюють різні типи покоління. Кожне покоління набуває здібності, цінності, сильні і слабкі сторони. Мовчазне покоління цінує сім'ю та патріотизм, виховання дітей. Такі люди віддають перевагу послідовності та залишають в одному і тому ж оточенні довгий час [5].

Літня пара, про яку йдеться у документальному фільмі ще в молодості вирішила жити в селі. Там вони побудували свій будинок та проживали в ньому більше 50 років. Проте, зараз їм приходится адаптовуватись до нових умов. Людям з мовчазного покоління такі зміни можуть принести труднощі. І саме це стає головною темою нашого документального фільму.

Роль адаптації під час процесу прийняття старіння літніми людьми.

Одним з популярних аспектів життя кожної людини літнього віку у сучасному світі є освоєння автоматизованих систем. Маркус Шафер та Тетяна Шиппі у роботі «Вікова ідентичність, стать та сприйняття занепаду: чи відчуття старшого віку призводить до песимістичних диспозицій щодо когнітивного старіння?» дослідили те, як старіння

впливає на якість та швидкість адаптації в стресових умовах. Когнітивне старіння, що включає в себе сповільнення та погіршення процесів пізнання, запам'ятовування та вирішення проблем, є ключовим компонентом успішного старіння, що сильно впливає на якість життя та підтримання незалежності в старшому віці [9].

Перетин понять вікової ідентичності та гендеру є цінним, оскільки очікування, що ґрунтуються на віці, важливі для розвитку дорослих. Позитивні уявлення про дорослішання покращують здоров'я та збільшують довголіття. Дослідники сформували вибірку із людей, середнього віку у 78 років та провели з ними інтерв'ю, де запитували про самопочуття та здатність виконувати стандартні побутові завдання. Серед відповідей респондентів часто можна було почути «Я часто забуваю про різні речі», «Я уже не так швидко думаю, як раніше», «Часом мені потрібна допомога рідних». Цим самим люди прив'язували стандартні характеристики фізіологічного старіння до негативних емоцій, не сприймаючи це за належний етап життя.

За висновками дослідження, автори говорять про те, що вікова ідентичність в жінок корелює з уявленнями про старіння. Чим старшими вони себе відчують, тим більш песимістично ставляться до свого майбутнього.

Більшість науковців, що займалися вивченням старіння привілейовують хронологічний вік, як ключовий показник змін у розвитку. Хоча проходження років з моменту народження є одним із способів концептуалізації віку та старіння, існує багато форм досвіду, що базуються на часі. Це дослідження ілюструє корисність вікової ідентичності, як важливий спосіб фіксувати очікувані зміни на подальшому життєвому шляху, припускаючи, що майбутні дослідження можуть плідно вивчити інші наслідки серед людей, що старіють [9].

«Відчуття задоволеності – як одна з ключових характеристик вдалого старіння».

Значна частина робіт на тему стресу щодо старіння та його подолання стосується задоволення життям людей похилого віку. Деякі літні люди керують своїми емоціями погано, деякі добре — однозначних висновків за 40 років досліджень так і не знайшлось. Дослідники стверджували, що ступінь фактичного погіршення їхній життєвих обставин є головним фактором цієї зміни. Основним принципом у дослідженні стресу за Лазарусом та Делонгісом є те, що існує велика мінливість в особистих програмах та умовах життя. Дослідники вирішили описати, як «поздовжнє», так і «поперечне напруження» життя та те, як люди справляються зі стресом. Обговорення стресу та подолання проблеми зі старінням у праці «Психологічний стрес та його подолання у літньому віці» ґрунтується на структурованості, відмові від спрощеного уявлення про те, що стрес адекватно описується життєвими подіями [7].

Такої ж теорії дотримуються і дослідники Майя Віст, Веньямін Шюц та Сузанна Вурм. Вони припускають, що контроль переконань та задоволеність своїм життям може бути сприятливим для психологічно легкого перебігу старості, проте не є запобіжним засобом для смертності. Вони провели дослідження за допомогою даних, що вийшли із німецького національного опитування GEAS. В опитуванні взяли участь 4608 людей віком 40 років і старше. Проте, зважаючи на закон Німеччини щодо конфіденційності особистих даних, науковцям вдалось дістати результати тільки 1402 анкети, респонденти яких підписали згоду на подальшу обробку даних. Серед характеристик було обрано смертність, задоволення життям, здоров'я та «шкалу надії». Шкалою надії дослідники назвали рівень того, наскільки оптимістично люди оцінювали свої очікування

щодо цілей, мрій та майбутнього загалом. Також брались до уваги такі фактори, як сімейний статус, наявність шкідливих звичок та вища освіта. Дослідники підсумували, що контрольні переконання («шкала надії») незалежно від інших факторів впливали на смертність. Частково це було пов'язано з іншими характеристиками: більш високі рівні переконань були пов'язані із зниженням рівня смертності для задоволення життям, взаємодія задоволеності життям з контрольними переконаннями, віком, статтю, освітою та статусом партнера. Однак індивідуальні відмінності в контрольних переконаннях не прогнозували смертність. Автори припускають, що переконання про особистий контроль змінюються протягом життєвого шляху і що такі зміни, в свою чергу, впливають на ступінь вразливості людини до загрози та на її закономірність подолання. Результати також підкреслюють, що грані психологічного функціонування не просто взаємозамінні, але й взаємодіють та формують індивідуальний ризик смертності. Крім того, дослідження ставить під сумнів односторонні погляди на сприятливі наслідки високого психологічного функціонування, оскільки високий рівень різних аспектів може не призвести до запобігання зростанню смертності [11].

Літні люди і сучасне суспільство.

Дослідники Арагон, Томсон та Дереміс перевірили те, як старше покоління сприймає графічну інформацію та порівняли це з результатами молодшого покоління. Вони з'ясували, що в цілому літнім людям потрібно більше часу, щоб обробляти графічні екрани порівняно з іншою загальною сукупністю людей (до 50 років), хоча ця додаткова затримка відображається через аналогічний рівень точності [8].

У праці «Психологічні аспекти старіння» Біррен говорить про те, що кожне покоління старішатиме по-різному. Залучення технологій, популяризація вищої освіти та автоматизація — це все відрізняє сьогоденні літніх людей, від тих, які були 20 років тому [2].

Проте процес старіння впливає не тільки на сприйняття людиною навколишнього середовища та виконання певних функцій у суспільстві, але й на ідентифікацію себе серед інших людей. Дослідниці Бороздина та Молчанова описали особливості самооцінки у пізньому віці. У дослідженні авторки підтвердили тенденцію старшого покоління до зменшення констатування чи обговорення своїх недоліків. Таке прагнення до виокремлення позитивних рис, на думку дослідниць, можуть детермінуватися прагненням зберегти позитивний «образ-Я». Така реакція та поведінка може свідчити про втрату, яку людина намагається заповнити

Самооцінка людей літнього віку «спрямована вниз в порівнянні з більш ранніми етапами». Водночас, в профілі реальної самооцінки старшого покоління можна виділити дві основні зони: середню і низьку. В межах цього дослідження також важливо було вивчити кореляцію між загальною самооцінкою та безпосередньо пристосованістю до старості. Дослідниця вияснили, що середня і, навіть середньо-висока самооціночна позиції властиві особам з ретроспективною спрямованістю самооцінки. Люди такого типу краще за інших пристосовані до старості, проте їхня адаптація є пасивною [13].

Окрім аспекту самосприйняття літніми людьми себе, також варто розглянути і те, як люди сприймають старіння своїх рідних.

У статті Марі Крістін Кремін «Відчуття старості проти буття літнім: види тривожного старіння» описані результати етнографічного дослідження, яке мало на меті вивчити досвід старіння, пережитого людьми похилого віку, їхніми дорослими дітьми та командою медичних

працівників, які брали участь у оцінці стану здоров'я. В дослідженні взяло участь 5 сімей, де діти зверталися до пансіонатів щодо допомоги у догляді за батьками похилого віку. Старші учасники чітко розмежовували людей літнього віку та дорослих, тоді, як їхні діти цього не робили. Жоден із п'яти літніх людей, віком від 69 до 86 років, не ідентифікував себе, як «старих», хоча кожен з них визначав конкретні та перехідні епізоди відчуття старості.

Прагнучи допомогти, діти направили своїх батьків до центрів з гериатричної оцінки, щоб виявити причину їхніх проблем та отримати рекомендації для вирішення. Ці суперечливі погляди мимоволі спричиняли додатковий тягар проблем, як для людей старшого віку, так і для дітей. Нарешті, феномен проблемного старіння розглядається, як особливість досвіду дітей щодо спостереження старіння батьків, а не як центральний аспект досвіду старших людей [3].

Дослідниця підсумовує, що для дітей втрата здібностей батьків функціонувати у суспільстві та повсякденному житті була не периферійною чи тимчасовою втратою, а швидше остаточною. У базовому сенсі ці дорослі діти насправді переживали втрату своїх батьків. Дочка місіс Томпсон, однієї з учасниць дослідження, висловила свої почуття та реакцію на кардинальні зміни у матері після інсульту: «Я втратила матір, її індивідуальність, її незалежність, її силу». Усвідомлення дорослими дітьми наслідків для своїх батьків може пояснити їхні почуття необхідності «зробити щось» щодо тих змін, які вони визнали проблемними. Самі літні люди не виявляли потреби в додатковій допомозі у вирішенні цих труднощів. З іншого боку, їхні діти визначили труднощі, як свідчення докорінної зміни особистості батьків та звернулися до клініки з проханням допомогти у діагностиці того, що не так з їхніми батьками, та за рекомендаціями щодо лікування [3].

Підсумовуючи розглянуту літературу, варто виділити кілька головних тез:

- люди літнього віку є більш емоційними та вимагають більше уваги;
- поняття «старості» – є певним етапом підсумовування та оцінювання прожитого досвіду;
- оточення грає важливу роль на сприйняття реальності для людей літнього віку;
- адаптація до стресу та нових ситуацій проходить повільніше та складніше у старших людей.

Виходячи з даної літератури, ми робимо висновки, що питання зміни побутового життя є недостатньо вивченим. Дослідження переважно проводились із людьми, віком 60-70 років, які добре себе почувають і дбають про себе самотійно.

Саме тому, режисерський задум фільму полягає у висвітленні теми «Складнощі соціальної адаптації літніх людей до фізичних наслідків старіння: усвідомлення, думки про майбутнє та стосунки з рідними».

У центрі уваги люди літнього віку, які не можуть про себе подбати і тому переїжджають у місто. Більше 90% свого часу люди проводять в одній кімнаті. Окрім них, в квартирі проживає донька, яка доглядає за своїми батьками, та її чоловік. Питання адаптації у пізньому віці є актуальним та вимагає подальшого вивчення.

1.2. Репрезентація літніх людей в українських медіа

Важливим аспектом побудови образу літньої людини – є її репрезентація через ЗМІ. Щодня ми можемо спостерігати десятки новин

про старших людей, які публікуються чи транслюються через засоби масової інформації.

«Люди похилого віку», «Літні люди», «Пенсіонери» – це найчастіші вирази, якими позначають старших людей під час репрезентації в медіа.

Згідно із дослідженням Сидорука К. В. на тему «Образ літніх людей в українських суспільно політичних газетах», в досліджуваних газетах «Дзеркало тижня» та «День» соціальну тему літніх людей розкрито через позитивні образи відомих особистостей. Часто ЗМІ звертають увагу на тих літніх людей, які ведуть активний спосіб життя, здобувають перемоги у змаганнях чи нагороди за інтелектуальну діяльність [20].

Варто зазначити, що в українських ЗМІ поняття літньої людини чітко відмежовується від людей працездатного віку. Журналісти часто наголошують на віці героїв, таким чином, ніби виправдовуючи інформаційний привід.

Якщо ж говорити про старших людей, які не ведуть активний спосіб життя або не є активними у суспільстві, тоді публікації швидше закликають до співчуття. Це зумовлено розміром пенсії в Україні, яку прийнято вважати низькою та загального образу літніх людей, як таких, що потребують допомоги.

Одним з матеріалів, які розповідають про життя літніх людей у місті, їхнє пристосування до сучасного ритму та безпосередньо про роботу міських соціальних служб стала стаття «Світ у віконці: як міські соціальні служби працюють з літніми людьми» на ресурсі MistoSite.

Дуже важливо, що окрім «сухої інструкції» щодо роботи соціальних служб, авторка Анастасія Іванців та її обрані експерти зачіпають дуже важливу і так рідко обговорювану тему – почуття пенсіонерів.

«Проблеми у людей літнього віку переважно такі, про які ми просто не замислюємося, — розповідає Олена Слабеняк, яка працює директоркою ТЦСО на Подолі вже вісім років. — Часто це просто людські проблеми: затопив сусід або погана сусідка підкидає сміття під двері. Підопічні сперечаються і з соціальними працівниками». [12]

Ще одним прикладом матеріалів про літніх людей є, так зване, «висміювання держави» за рахунок низького рівня життя літніх людей в Україні. Таку тенденцію можна спостерігати в ефірах з експертами, де думка пенсіонерів загалом відсутня але транслюється через різні сторони.

«Рівень цивілізованості держави завжди оцінювався за двома показниками: за рівнем життя людей, які вже не можуть себе забезпечити, або ще не можуть себе забезпечити. Мова йде про старих і дітей. Ні в якому разі не можна вважати цивілізованою державу, де стара людина або дитина відчуває себе некомфортно. Якщо бути більш категоричним в оцінках, якщо хочете, то більшої ганьби для України, ніж сьогоднішній рівень пенсійного забезпечення більшості пересічних громадян немає», — говорить Петро Цибенко — голова комітету Верховної Ради у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів в прямому ефірі Радіо Свобода на тему «Соціальні та медичні проблеми людей похилого віку в Україні». [21]

Такі експертні коментарі є досить поширеними в матеріалах щодо пенсійної реформи чи загального життєвого рівня літніх людей, проте, зазвичай, критично висловлюються представники політичних сил, що не ввійшли в парламент.

1.3. Огляд документальних фільмів

Робота над документальним фільмом — це новий досвід, до якого варто підійти відповідально, а тому вивчити попередні надбання студентів та досвідчених режисерів.

У процесі підготовки, ми переглянули кілька фільмів, що були схожими за тематикою. Складність, яка виникла після перегляду фільму – це бажання повторити прийоми, які сподобались найбільше. Особливість документального кіно – в тому, щоб дозволити подіям розвиватись природньо.

Фільми, які були переглянуті в процесі підготовки, допомогли удосконалити структуру нашого проєкту, побороти психологічні бар'єри та вивчити прийоми документального кіно.

Серед тих робіт, які все ж вплинули на бачення проєкту – «Ім'я моє тобі залишу» – документальний фільм Олександри Панченко, «Прощений день» Діни Барінової.

Фільм «Ім'я моє тобі залишу» справді перегукується із нашою задумкою. Тут йдеться про репрезентацію «доглянутої старості» на прикладі індивідуальної історії. Ця робота надихнула мене та допомогла побороти страх знімати своїх рідних, звикнути до процесу зйомки вдома. Також варто зазначити, що даний документальний фільм допоміг переформатувати мій задум «з реквієма до життєствердності» [13].

«У свої 84 та 83 відповідно бабуся з дідусем не мають роботи, живуть на пенсію та займаються хатнім господарством. З кожним роком ми все частіше допомагаємо їм навіть у цих начебто й простих справах», – Олександра Панченко про свій документальний фільм.

«Прощений день» Діни Барінової розповідає про сім'ю літніх людей – Самодурових, які живуть в селі у Воронезькій області. Усі троє – Шура, Альоша та Петя є сліпими від народження. Після смерті батьків вони все ж залишаються разом та проживають своє життя у скромному, невеликому будинку [15].

Ця робота допомогла мені зрозуміти, як можна зобразити факт фізичних особливостей літніх людей без заклику до співчуття і жалю.

Оскільки ідея нашого документального фільму, зокрема, полягає у висвітленні адаптації до наслідків старості, то цей досвід був дуже корисним.

Дмитро Кубасов «Алехин» [14]. Цей документальний фільм немає нічого спільного з адаптацією, старінням або будь чим, що ми хочемо показати в нашому проєкті. Тут нам вдалось взяти не так сюжет чи ідеї, як техніку монтажу. Саме цей фільм нашоухнув мене на боротьбу зі страхом «різати» великі кадри і будувати з них цілісні сцени. Такий стиль побудови історію показує, що часом і справді «ціль виправдовує методи».

Уже під час монтажу фільму, ми вирішили також звернутись до зарубіжного досвіду документального кіно, що розкриває тему життя літніх людей. Одним з яскравих та популярних прикладів є фільм **«Клуб Буена Віста»** режисера Віма Вендерса.

Варто зазначити, що ця стрічка по більшій мірі розповідає про відновлення історичної справедливості, щодо людей, які залишились жити на Кубі, проте, цей фільм також називають історією про щасливе старіння. Тут людей, яким уже за 80 років, показують, як енергійних, щасливих та натхненних музикантів. Це чудовий приклад того, як можна життєствердно показати історію про літніх людей.

РОЗДІЛ II. РОБОТА НАД ФІЛЬМОМ

2.1. Підготовка

Підготовка до роботи над фільмом почалась ще восени, під час вибору та формулювання теми дипломної роботи. Тоді, після перегляду певної кількості документальних фільмів було вирішено взяти до уваги тему автобіографічного кіно, кіно про власну сім'ю чи родину. Ми вирішили сфокусуватися на темі адаптації людей літнього віку на прикладі своїх бабусі та дідуся.

4 роки тому бабуся пережила інсульт, після чого ліву частину її тіла було паралізовано. Сьогодні вона не може доглядати за собою та ходити. До минулого літа за бабусею доглядав дідусь, проте пізніше в дідуся почалися проблеми з ногою. Виражена гематома викликає труднощі, при яких дідусю також важко ходити без костилів. Отже, минулого літа мої батьки вирішили перевезти бабусю та дідуся у місто Калуш, де проживає моя сім'я. До того, подружжя 50 років жило у селі в Івано-Франківській області.

Зараз бабуся та дідусь весь свій час проводять лише в одній кімнаті, практично не покидаючи її. Їм прийшлося адаптовуватися до нової реальності, знову жити з іншими людьми, в іншому середовищі і власне про це наш фільм.

Перші спроби зйомок почалися в листопаді. Я раз у кілька місяців приїжджала додому та намагалася знімати якомога більше, щоб вони звикли до камери, до мене та до процесу. Загалом у фільмі викладені кадри, які були зняті протягом останніх 7 місяців.

Підготовка також передбачала проходження курсу відеозйомки та відеомонтажу, освоєння програми Adobe Premiere та теоретичну частину.

2.2. Робота над фільмом

Робота над фільмом складалася із формування теми, створення умовного сценарію, визначення головного героя, зйомок, монтажу, формування назви, титрування та підсумування.

Тема була сформована у зв'язку із ситуацією – адаптація літніх людей до нових реалій.

Сценарій та головний герой змінювались під час зйомок, адже в документальному кіно ми дозволяємо героям діяти так, як вони відчувають, а самим діям розвиватися природно. Тому, якщо спочатку було задумало, що головний герой стане бабуся, то пізніше, за рекомендаціями та внесенням поправок ми змінили фокус на дідуса, як на особу, яка є більш активною в житті та розвивається протягом фільму.

Календар роботи над фільмом

Листопад 2019 року – перші спроби зйомок, обговорення фільму з батьками та бабусею і дідусем. Робота над подоланням бар'єрів, створення концепту, формування теми.

Грудень 2019 року – продовження зйомок, залучення нових героїв.

Січень 2020 року – початок перегляду знятого матеріалу, виявлення помилок, робота над їх мінімізацією.

Березень 2020 року – продовження зйомок, зміна головного героя.

Квітень 2020 року – усунення труднощів через карантин в Україні, робота над матеріалом, початок написання супровідної записки до фільму, початок монтажу.

Травень 2020 року – продовження зйомок, монтаж фільму.

Травень 2020 року – вибір ключових сцен, головного зображення та назви фільму.

Червень 2020 року – написання супровідної записки, транскрибування робочих матеріалів.

Червень 2020 року – монтаж фільму, зміна назви, титрування, колоруювання.

Загалом було зібрано близько 20 годин знятого матеріалу протягом 7 місяців. Усі ці файли були переглянути, відібрані та відредаговані. Велика частина знятих фрагментів були відсіяні через візуальних або аудіальний брак, випадання із контексту або з інших причин.

Вибрані фрагменти пішли у монтаж. Згідно з концептом була обрана довжина кадрів, фрази героїв. Після цього зображення було відредаговано за допомогою Adobe Premiere, а саме застосована корекції кольору. Також були додані субтитри, заставка фільму та титри.

Важливим етапом створення фільму є вибір назви. Адже назва – це те, що запам'ятається глядачам та буде асоціюватися із проєктом. Під час роботи над фільмом, а саме, на етапі монтажу, ми змінювали назву кілька разів. Першим варіантом стала назва «Дай Вам Бог здоров'я». Також розглядалися назви «Ми», «Я люблю тебе, хоч і не говорю», «Подивись, що бачу» (з відсилкою на те, що бабуся втратила зір у результаті інсульті).

Останнім, фінальним варіантом стала назва «Птасю». Ця назва була обрана, як символ ніжності та близькості людей, які переживають труднощі разом.

2.3. Обмеження

Фізичні обмеження. Присутність. У середині березня 2020 року в Україні оголосили карантин через пандемію коронавірусу COVID-19.

Такий захід критично обмежив можливість пересування громадян на території України, а тобто і вплинув на зйомки фільму. Через те, що ми не змогли фізично знаходитись у місці зйомок, прийшлося змінювати план роботи над фільмом.

Програмне забезпечення. Також це вплинуло на можливість монтажу, так як студенти не були допущені до робочих комп'ютерів, на яких, передбачалось, мав відбуватися монтаж.

Під час зйомок використовувався фотоапарат Nikon D5300, об'єктив Nikon AF-P DX Nikkor 18-55mm f/3.5-5.6G, штатив Arsenal ARS-3770.

Психологічні обмеження. Серед психологічних обмежень варто виділити те, що проводити зйомки в колі власної сім'ї – це не завжди легкий вихід. Нам прийшлося подолати власний бар'єр спілкування з бабусею та дідусем, працювати над тим, щоб вони себе комфортно почували та стати відстороненою від емоційних моментів задля того, щоб це не завадило зйомці документального фільму.

РОЗДІЛ III. РЕЗУЛЬТАТИ

3.1. Детальний сценарій фільму

00.00 – 00.13 – Заставка «Птасю».

00.13 – 00.44 Бабуся з дідусем їдять в тишині. Дідусь сидить на кріслі і годує бабусю, яка сидить на ліжку. Вони їдять бутерброди, що стоять на табуретці перед ними та запивають чаєм.

00.44 – 01.36 – Мама вкладає бабусю і ліжку, допомагає їй повернутись і лягти.

Мама: Всьо, лягайте.

Бабуся: Повертатись? Ой, впало. Шо він кинув?

Мама: Костиль. Ну, не впирайтесь. Бо я вас в одну руку тягну, а ви впираєтесь в другу і мені дуже тяжко.

Бабуся: Бо я хочу ся підперти, шо би допомогти тобі.

Мама: А ви помагаєте так, шо ви впираєтесь в іншу сторону. І ви тоді як сопротивляєтесь мені.

Бабуся: То вже би с лишила тото і пішла би поїсти.

Мама: Та я вже кави попила. Ми зараз ідемо з Нельою, підемо по магазинах. Того я хочу швиденько тут у вас поприбирати, а тоді вже...

01.36 – 02.01 – Дідусь дивиться на вулицю через вікно. Там щойно закінчився дощ, скло від вікна ще вкрите краплинами. У дворі

припарковані автівки, дідусь розглядає дерева. Біля дідуся стоїть орхідея в горщику у формі мультиплікаційного слона.

Дідусь: Вишні відцвіли вже. Але чи муха літала? Чи будут вишні?

02.01 – 02.15 – Бабуся з дідусем роблять зарядку лежачи на ліжку. Дідусь підняв і рухає ногами, а бабуся руками.

Бабуся: Боже, боже.

02.16 – 02.42 – Дідусь з бабусяю на ліжку. Бабуся лежить прямо а дідусь сидить боком до бабусі і спиною до камери і читає газету. Біля шафи стоять дідусеві костилі.

Дідусь: В настоящее время в какой-то степени разработаны методики питания здорового образа жизни. Это конечно не диета, так как диета это способ сохранить болезнь до старости.

О, бачиш, дієти не треба дотримуватись.

А правила питания, применение в пищи тех продуктов, которые перестраивают организм в сторону оздоровления ослабленного органа.

02.43 – 03.18 – Дідусь займається з бабусяю вправами для очей. Говорить їй, що робити. Бабуся сидить на ліжку та виконує вправи.

Дідусь: Дивимось прямо, дивимось вниз, вниз. Дивимось вправо, вправо. Так, дивимось вверх. Закривай. Раз два три чотири п'ять шість.

Бабуся: Відкрила

Дідусь: Раз два три чотири п'ять шість.

Бабуся: Закрила

Дідусь: Раз два три чотири п'ять шість.

Бабуся: Відкрила

Дідусь: Раз два три чотири п'ять шість.

Бабуся: Закрила

Дідусь. Закрила. Закрила. Раз два три чотири п'ять шість.

03.19 – 03.39 – Мама розчісує бабусі волосся. Волосся і гребінець крупним планом. На задньому фоні спина дідуся.

Бабуся: А що з нею грала шахмати?

Мама: Угу

Бабуся: Ая. І що вона шось соображала, птасю?

Мама: Та яке, мам.

Дідусь: Ну ти даєш, що вона може соображати.

Бабуся: Ну та вона не така, як ти тупий.

Дідусь: Ну та ясно.

03.40 – 05.07 – Дідусь з бабусею на ліжку. Бабуся лежить, дідусь сидить обернений спиною. Бабуся починає говорити про те, як їй важко, потім розмова заходить за волосся.

Бабуся: Повірте мені, я ся сама злю, сонечку. Ти знаєш, яка я недобра, що я така. На ніщо я непотрібна, дитино. Чому і Господові я недобра. Прости

мене, мій любий Отче, що я проклинала себе. Боже, проклинала, квіточко моя. І тому мені Бог дав таку кару.

Я: Так гарно Вас мама заплела, Ви як школьни́ца.

Бабуся: Та ти шо! Видиш, а я ж не знаю, птахо, не знаю...

Дідусь: Нічого, вона скоро подре голову та й того не буде.

Бабуся: Оо, ну видиш, дитино.Ну ж я...

Дідусь: Буде кучерява тоді...

Бабуся: Я шо хочу, Мироську? Ну, він так вже ненавидить пташко, мене, шо...

Дідусь: При чому тут ненавидить, то ти ненавидиш голову свою та й дреш її та й дреш...бо свербить тебе...

От би Неля була сильніша та й би з мамою тебе би кинули до ванни, трохи обмили та й може би трохи легше було.

Бабуся: Та Ліля мене ж нині помиила..

Дідусь: Аа, та вона так...

Бабуся: але шо шо, тим во..Але може тим і погано, пташко, шо мама мене тим того обмиє тими всякими, а воно потім починає мені так чесатися всьо...

05.08 – 06.07 – Дідусь із правнучкою Юлею грають доміно. Збоку на ліжку сидить бабуся.

Дідусь: Давай, будем грати. Давай. Будем грати. Де один один? Шукай один один. Один один. Один. Де один і один? О. Став його. Всьо, став його. Так. Поперек треба ставити. Так, Молодець.

Юля: От тако?

Бабуся: плаче на фоні.

Дідусь: А скажи, нехай бабуся перестане.

Юля: Перестань плакати, ти нам мішаєш.

Дідусь: Ти нам мішаєш грати, бабуся.

Бабуся: Добре. Птасю, пробач. Пробач. Я не буду вже більше.

Я: Я шукаю пусто. Вот.

Дідусь. Пусто шукай, так.

Дідусь: Ставиш це. Це ставиш. Кудя? От там, бачиш? Де п'ять є. П'ять. А тепер це, молодець.

Юля: Пусто?

Дідусь: Пусто, бабо. Пусто. На животі пусто.

06.10 – 06.55 – Правнучка Юля разом з дідусем і бабусею лежать на ліжку і співають.

«І старенькі, і маленькі, всі співають...»

Дідусь: Гарно, гарно, молодець.

Бабуся: Співаю, співаю, на поличку складаю.

06.56 – 07.13 – Дідусь на костилиях виходить з кімнати.

На задньому фоні говорить бабуся з мамою.

Мама: Ми вас зараз відпустимо.

Бабуся: Най, най. Не треба, я сама буду йти.

07.14 – 07.43 – бабуся садять за святковий стіл. Свята вечере. Біля неї сидить дідусь.

Мама: Я зараз дам подушку таку. Ану. Раз. Всьо.

Бабуся: Добре, добре. Дякую вам, квіти мої. Павлику, прости, що тут так сі мучиш зі мною.

Дідусь: Ти видиш шось трохи, що мигає?

Бабуся: Виджу.

Дідусь: Ялинку бачиш? Одну чи дві чи три?

Бабуся: Аво, світло туво. Авон є шось. Птасю, що то є?

07.44 – 08.06 – зображення свічка на столі під час святої вечері. У розфокусі ялинка. На фоні говорить бабуся.

Бабуся: Аби добавилось нам тут Неліного чоловічка. Шоби мала щасливого доброго чоловіка. Аби Господь послав їй щасливу добру долю. Господи, аби не гірший був як мій чоловік.

Дідусь: Ну нарешті. Хоть раз почув таке.

Мама: Ви бачите, тату? Ви бачите?

08.07 – 08.27 – правнучка Юля починає колядувати за святковим столом.

Під час приспіву їй підспівує бабуся.

«Розстеляйте столи, столи та й печіть калачі..»

Юля: Не мішай мені бабуся!

Бабуся: Аа, а я думала, що поможу тобі.

08.28 – 09.40 – Бабуся з дідусем сидять в кімнаті і обговорюють особисте життя внучки.

Дідусь: Пройти тото. Через тото всьо. Так як всі переходили. В тебе тоже. Скільки було. І вчилася. Скільки в Рогатині мала. І хлопці хотіли тебе, і в селі тебе хотіли. Ну, видиш.

Бабуся: Але хотіла лиш тебе, такого ціпа..без..без всього.

Дідусь: Ну, шось було дурне, шось було мудре сказане, але так лишилося, шо ти боялась бути...

Бабуся: Видиш, птахо. Хтіли мене і багаті. А він нічого не мав, бідненький. А я пішла з ним.

Дідусь: А як ти розказувала? Привезе повний чемодан всякого печева. сухарів, завиванців, мяса якісь. А нікому не дасть. І потім тото всьо перекисло і всьо.

Бабуся: Так, так. І везе назад додому.

Дідусь: І везе назад додому. А нікому не дав. Бо діти там ходили голодні.

Бабуся: А мене хотів.

Дідусь: І ти сама голодна ходила.

Бабуся: А мене хотів. А мене хотів, але він був багатий, пташко. Він не знав, що я може голодна, що я хочу їсти. Бо він не голодний був. Бо він не знав того.

09.40 – 10.39 – Сварка в кімнаті. Спочатку мама говорить з бабусею, а потім вона виходить і сварка продовжується між бабусею і дідусем.

Бабуся: Викинь мене, або кинь мене, пташку, нехай мене...

Мама: Ну а куда я вас кину?

Бабуся: Геть викинь мене, шоби він мене не доїдав...Так не можна Миросю

Дідусь: Та я тоже не можу весь час тільки гладити та й гладити та й гладити.

Бабуся: Ну що ж ти мене гладиш?

Дідусь: Ну та як, що я глажу?

Бабуся: Ну то не гладь, не треба, нашо ти мене гладиш. Нехай я сконаю...

Дідусь: Ну то то, ну що то за команда така! То собі думати. Нехай я сконаю, нехай я то...Ну то...

Бабуся: Певно, аво чо ти кричиш мені «гладити гладити»?

Дідусь: Коло тебе ходиться, коло тебе робиться всьо..

Бабуся: Всьо, не роби, не ходи..І не роби. Так.

Дідусь: Веу, веу...

Бабуся:Всьо! Не ходи, я більше не хочу!

Дідусь: Нашо тобі тих яєць шо ти хочеш заказати тобі? Тобі того треба...

Бабуся: Я не собі

Дідусь: А кому?

Бабуся: Тобі

Дідусь: Мені. Я собі без тебе закажу.

Бабуся: Ага, ну то заказуй. Мені до сраки твої яйця...

10.39 – 11.30 – Правнучка Юля співає колискову в іграшковий мікрофон.

Приходить в кімнаті до дідуся і бабусі, щоб заспівати їм.

Дідусь: Молодець.

11.30 – 12.26 – Правнучка Юля грає разом з дідусем з м'ячиком. Їм потрібно виключати і включати світло в кімнаті через попадання м'яча у вмикач. Бабуся коментує гру. Дідусь кидає їй м'яч.

Бабуся: Будеш битий! Діду, битий будеш! Ану файно кидай, бо дитина ся змучила.

Оо, до мене прикотився м'ячик. До мене приск.. Ой, де він, де він тікає? О маєш мені.

Юля: На. Давай, давай!

Бабуся: Давай мені. М'ячику, м'ячику!

Дідусь: Поломиш коробку! Не ставай на коробку!

Бабуся: М'ячику, котися до мене.

Юля: Оо, давай, майже!

12.27 – 12.53 – Дідусь з бабусею збираються повертатись на літо у село, у свою рідну домівку. Дідусь збирає речі, вони з бабусею говорять про поїздку.

Дідусь: І вина поп'єш..

Бабуся: Аяя...поп'єш.

Ліля! Ти подзвони до Павла! Якщо буде вже збиратися, аби брякнув тобі, аби ми ся тут збирали.

Мама: Та він ще за візочком поїхав. (Дзвонить телефон)

Бабуся: О, може вже він дзвонить.

Мама: Альо..

12.54 – 13.22 – Тато разом із зятем Романом виносять бабусю з квартири на руках.

Бабуся: А то сюда...Може поставте..бо то тяжке, мучитесь..Та відпочиньте, хлопчики мої дорогенькі. А то сходами йти. Та поставте, відпочиньте.

14.23 – 14.32 – Бабуся з дідусем їдуть в машині. Тримається за дверну ручку.

13.33 – 13.54 – Бабуся в інвалідному візку сидить біля рідного дому. На вулиці хороша погода.

Бабуся: Буду зарядку робити. Шось впало, але я не знаю що.

13.55 – 14.31 – Дідусь спускається сходами із саду до будинку. Будинок виглядає дуже занедбаний, адже його на довго залишили без догляду.

Дідусь: Там вже в нас на городі, вже можна викопувати то всьо насіння.

14.32 – 14.44 – Дідусь гладить собаку Джека біля дому.

Дідусь: Ходи сюда, маленький. Гарний, гарний, гарний, так, гарний. Бери, пий молоко. Бери, бери трошки.

14.45 – 15.06 – Дідусь сидить на кухні і толоче хліб ножем, щоб шкірка не була твердою.

Дідусь: Хліб добрий, але шкірка тверда, не годен кусати. (кашляє)

15.07 – 16.18 – Бабуся з дідусем перед сном переглядають старі альбоми з фотографіями. Бабуся не бачить, тому дідусь їй розповідає, що він бачить на зображеннях.

Дідусь: Тут ще якісь дівчата є і тут знов...

Бабуся: А на морі хто? Я на морі чи ти?

Дідусь: І тут Славка. Ти, ти на морі з якоюсь жінкою там стоїш у воді.

Бабуся: О, видиш. І нема написано нічьо? Який рік?

Дідусь: Нема. А може і є там..Нема.

Бабуся: От видиш, як...

Дідусь: Нема, нема..І тут тоже десь...

Бабуся: Життя прожити, не поле перейти...

Дідусь: Десь ти на відпочинку. А тут три сестрички зібралися. І Ганя, і ти, і Славка. І вже ви всі повіддавані.І Теклюня з Никодем тут є..

Бабуся: Та ти шо...

Дідусь: Теклюня так відкрила губи, зуби, зуби всі видно.

Бабуся: Певно такої і не має. Треба їй сказати, які фотографії маю я...

16.18 – 16.27 – Крупний план – альбом з фотографіями.

16.27 – 16.47 – Бабуся з дідусем лягають спати в кімнаті у селі.

Бабуся: Надобраніч.

Дідусь: Надобраніч і лягаєм спати.

Бабуся: Надобраніч.

Дідусь: Виключаєм світло зараз і лягаєм.

Бабуся: Дай Боже щасливо, спокійно ніченьку переночувати і здоровим завтра встати

Дідусь: Всьо, виключаємо? Нічого тобі не треба більше?

Бабуся: Мені не.

3.2. Покрокові зміни у монтажі

Створення документального кіно передбачає написання послідовного сценарію, монтаж та внесення правок. Це невід’ємна частина процесу, так як під час роботи над проєктом може повністю зміститися концепт, головний герой та тема фільму. Такі особливості мотивовані тим, що документальне кіно – це безпосередньо фіксація природного потоку життя.

Загалом, під час роботи над нашим документальним фільмом було змонтовано 5 версій фільму. Остання з яких – є результатом роботи над дипломним проєктом.

Монтаж № 1. 2 травня.

Тривалість: 21.26. Головний герой – бабуся.

Після першого монтажу ми вирішили переглянути можливість змінити головного героя на дідуся та додати більше кадрів з ним. Зменшити кількість кадрів, де бабуся плаче та жалібно розповідає про своє життя.

Такі зміни були мотивовані бажанням додати фільму життєствердності, а не викликати в глядача співчуття.

Монтаж № 2. 8 травня.

Тривалість: 17.09

Після другого монтажу ми вирішили переглянути коректність зміни кадрів в плані ракурсів та пори дня, для того щоб побудувати логічну хронологію. Також було вирішено не починати фільм з діалогу між бабусею та дідусем, а обрати «мовчазний кадр», що дозволить познайомитися та звикнути до героїв, перш ніж отримувати вербальну інформацію про них.

Монтаж № 3. 14 травня.

Тривалість: 19.15

В третьому монтажі ми добавили більше динамічних кадрів, спробували закінчити фільм кадром із піснею внучки та додали чорні екрани між кадрами. Після обговорення було вирішено прибрати чорні кадри, адже історія відбувається лінійно і її не потрібно ділити на частини.

Монтаж № 4. 20 травня.

Тривалість: 22.01

Четвертий монтаж документального фільму став переломним. Спочатку історія базувалась на, так званій циклічності. Ми мали на меті зобразити перебування двох людей в одній кімнаті та їхній побут. Проте, згідно з обставинами бабуся та дідусь повернулися жити в село. Для того, щоб бути чесними в нашому висвітленні реальності, ми вирішили взяти ці кадри і завершити фільм поверненням додому. Таким чином, у четвертому монтажі з'являється нова реальність, природа та вивільнення «із полону однієї кімнати».

Монтаж № 5. 1 червня.

Тривалість: 17.15

Під час п'ятого монтажу ми вирішили на деякий час відкласти відео, щоб потім свіжим поглядом подивитись на цю історію. Знову зіткнулись із питанням початку та завершення фільму.

Монтаж №6. Фінальний. 5 червня.

Тривалість: 16.47.

Під час фінального монтажу ми додали останні правки, назву, кольорокорекцію та титри.

ВИСНОВКИ

У результаті роботи над проєктом було створено документальний фільм «Птасю» на тему труднощів соціальної адаптації літніх людей до фізичних наслідків старіння, а саме чутливість до хвороб, погіршення зору та роботи вестибулярного апарату. Також було створено супровідну записку, де вивчається контекст досліджень щодо прийняття та усвідомлення старіння, репрезентація в українських медіа.

Завдяки науковцям, які досліджували тему когнітивного старіння, нам вдалось вияснити, що люди літнього віку важче проходять адаптацію, поводяться емоційніше, ставляться критично до себе, свого минулого та теперішнього оточення. У фільмі нам вдалось підтвердити цю гіпотезу та показати цей процес на прикладі індивідуальної історії.

Під час огляду літератури та документальних фільмів на тему адаптації літніх людей, було вирішено, що ця тема погано вивчена у сучасному суспільстві. Саме тому, ми вирішили візуалізувати результати нашого спостереження у вигляді документального фільму «Птасю».

У фільмі зображена індивідуальна історія подружньої пари літніх людей – моїх дідуся та бабусі, яким через погіршення фізичних можливостей (а саме: бабуся після інсульту втратила можливість ходити, також в неї погіршився зір. В дідуся на нозі виражена гематома, через яку йому приходится ходити з костиллями) прийшлося покинути домівку та проводити весь свій час в одній кімнаті, у квартирі доньки.

У нашій роботі, ми вирішили показати їх життя протягом останнього часу.

У результаті роботи над дипломний проєктом нам вдалось досягнути головної мети дослідження та створити документальний фільм через

виконання окремих завдань, таких, як огляд літератури та документальних фільмів на тему адаптації та прийняття старіння у людей літнього віку, налагодити контакт з героями та адаптувати їх до процесу зйомки, зняти близько 20 годин унікального матеріалу про побут подружньої пари, створити сценарій, змонтувати фільм, який висвітлюватиме індивідуальний досвід адаптації до фізичних особливостей під час процесу старіння.

Варто зазначити, що під час початкових етапів роботи над проєктом, ми використовували метод глибинних інтерв'ю. Проте, під час перегляду знятого матеріалу, було вирішено відмовитись від цього методу та обрати кадри, де дія відбувається природно, без втручання авторів проєкту.

Отже, таким чином, основним методом, який був використаний у роботі – став метод включеного спостереження. Ми проводили по кілька днів кожного місяця з героями, для того, щоб вивчити їх побут, поведінку та зняти ті моменти, які найкраще опишуть їх психоемоційний стан у той, чи інший фрагмент часу.

Під час роботи над проєктом, ми зустрічали обмеження та складнощі різного роду. Серед них:

1. Фізичні. Складність присутності та безпосереднього здійснення зйомки було зумовлене епідеміологічною ситуацією в Україні та запровадженням карантину.

2. Програмне забезпечення. Відсутність доступу до комп'ютерів, на яких повинен був здійснюватись монтаж.

3. Психологічні обмеження. Складнощі знімати своїх рідних людей, створити для них сприятливу та комфортну атмосферу для звичної поведінки. Розмови та пояснення про те, для чого ми це робимо і що ми хочемо цим показати.

Важливий фактор і феномен, який ми помітили під час роботи над проєктом – це, так званий, сценарій старіння в Україні, який досить різко відрізняється від інших країн. А саме, це формат догляду один за одним у подружній парі літніх людей. Цей шаблон чітко прослідковується у нашому документальному фільмі, адже головним доглядальником за бабусею стає дідусь.

Підсумування такого аспекту наштовхнуло нас на назву документального фільму – «Птасю» (зменшено-пестлива форма слова Пташко у звертальному відмінку). Саме цим словом бабуся з дідусем називають одне одного. Таким чином, ця назва стала символом нашої історії про ніжність та турботі, що не підвласна часу.

Результатом дослідження стала документальна стрічка хронометражем у 16 хвилин 47 секунд із субтитруванням українською мовою з діалектом (заради збереження унікальності мови героїв).

На прикладі нашого дипломного проєкту було показано особливості побутового життя літніх людей, їх емоційне ставлення до стресових ситуацій та поступове примирення до факту старіння. Документальне кіно – це той інструмент, який може вдало зобразити цю тему.

Список літератури

1. Baltes P. B., Reese H. W., Lipsitt L. P. Life-span developmental psychology/ P. B. Baltes, H. W. Reese, L. P. Lipsitt //Annual review of psychology. – 1980. – Т. 31. – №. 1. – С. 65-110.
2. Birren J. E. Psychological aspects of aging/ J. E. Birren // Annual Review of Psychology. — 1960. — Т. 11. — №. 1. — С. 161–198.
3. Cremin M. C. Feeling old versus being old: Views of troubled aging/ M. C. Cremin // Social Science & Medicine. — 1992. — Т. 34. — №. 12. — С. 1305–1315.
4. Folkman S. et al. Age differences in stress and coping processes/ S. Folkman // Psychology and aging. — 1987. — Т. 2. — №. 2. — С. 171.
5. Heng C. Y., Yazdanifard R. Generation Gap; Is There any Solid Solution? From Human Relation Point of View/ C. Y. Heng, R. Yazdanifard // International Journal of Economy, Management and Social Sciences. — 2013. — Т. 2. — №. 10. — С. 837–840.
6. Howe N., Strauss W. Generations: The history of America's future, 1584 to 2069. — Harper Collins, 1992.
7. Lazarus R. S., DeLongis A. Psychological stress and coping in aging/ R. S. Lazarus, A. DeLongis //American psychologist. — 1983. — Т. 38. — №. 3. — С. 245.

8. Le T. et al. Elementary graphical perception for older adults: a comparison with the general population/ T. Le// Perception. — 2014. — Т. 43. — №. 11. — С. 1249–1260.
9. Schafer M. H., Shippee T. P. Age identity, gender, and perceptions of decline: does feeling older lead to pessimistic dispositions about cognitive aging?/ M. H. Schafer, T. P. Shippee // Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences. — 2009. — Т. 65. — №. 1. — С. 91–96.
10. Strehler B. L., Mildvan A. S. General theory of mortality and aging/ B. L. Strehler // Science. — 1960. — Т. 132. — №. 3418. — С. 14–21.
11. Wiest M., Schüz B., Wurm S. Life satisfaction and feeling in control: Indicators of successful aging predict mortality in old age/ M. Wiest, B. Schüz, S. Wurm // Journal of Health Psychology. — 2013. — Т. 18. — №. 9. — С. 1199–1208.
12. Іванців, А. (2020). Світ у віконці: як міські соціальні служби працюють з літніми людьми. [Електронний ресурс] // Mistosite — 2020. — Режим доступу до ресурсу: <https://mistosite.org.ua/articles/svit-u-vikontsi-iak-miski-sotsialni-s-luzhby-pratsiuiut-z-litnimy-liudmy>
13. Бороздина Л. В., Молчанова О. Н. Особенности самооценки в позднем возрасте/ Л. В. Бороздина, О. Н. Молчанова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. — 1988. — Т. 14. — С. 23–41.

15. Документальний фільм “Ім’я моє тобі залишу” [Електронний ресурс] // Vimeo. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://vimeo.com/user94275149/review/341450874/6f50afbe4c>
16. Документальний фільм “Алехин” [Електронний ресурс] // Сноб – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://snob.ru/selected/entry/60510/?fbclid=IwAR0Rw239_7kyJ08q-QyTcH0USbMQB9OgdW4NpIlS8aiudR8S-N37N0yCM4Q
17. Документальний фільм “Прощений день” [Електронний ресурс] // Школа документального кино и театра Марины Разбежкиной и Михаила Угарова – 2017. – Режим доступу до ресурсу: 2017.razbeg.org/film_dina/?fbclid=IwAR20kVYJhRdcya_YBc1Wb43vdaQlZ2Z2tBcemXCHI-wrlJ2--iERwxktPqk.
18. Краснова, О. В. (1996). Адаптация пожилых людей к современной социальной ситуации//диссертация.. кандидата психологических наук: 19.00. 05.-М., 1996.-244 с
19. Кузьмич В. Вікові особливості людей похилого віку / В. Кузьмич // Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України серія: педагогічні науки. – 2016. – №3. – с. 93–106.
20. Марцинковская Т. Д. Особенности психического развития в позднем возрасте/ Т. Д. Марцинковская // Психология зрелости и старения. — 1999. — №. 3. — С. 13–17.
21. Права людини в медіаосвіті та медіадіяльності в Україні: матеріали Першої науково-практичної конференції (Київ, 30 листопада 2018р.). – К. : Інститут журналістики, 2018. – 195 с.
22. Прямий Ефір: Соціальні та медичні проблеми людей похилого віку в Україні [Електронний ресурс] // Радіо Свобода – 2020. –

Режим доступа до ресурсу:

<https://www.radiosvoboda.org/a/890856.html>

23. Элкин Д. Эрик Эриксон и восемь стадий человеческой жизни / Э. Эриксон // Детство и общество. – Изд. 2-е, перераб. и доп. / Пер. с англ. – СПб.: Ленато, АСТ, Фонд «Университетская книга», 1996. – С. 6 – 22.
24. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон – Изд. 2-е, перераб. и доп. / Пер. с англ. – СПб.: Ленато, АСТ, Фонд «Университетская книга», 1996. – 592 с.

Додаток А

Документальний фільм “Птасю” (2020)

Доступ:

або за посиланням: <https://vimeo.com/429254685>

Синопис: *Історія про зовсім неявне освідчення в коханні. В той момент, коли все життя пробігає перед очима, нічого не викликає страху, коли за руку тебе тримає твоя Птася.*